QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI QURILISH MATERIALLARI BOZORINING INNOVATSION RIVOJLANISH DRAYVERLARI

Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi
Qoraqalpoq Davlat Universiteti 2-bosqich tayanch doktoranti
ORCID 0009-0009-0540-6521
https://doi.org/10.5281/zenodo.17912099

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish materiallari sanoatini innovatsion rivojlantirish omillari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar o‘rganilgan. Tadqiqotda statistik tahlil, taqqoslash va struktur-analitik yondashuvlardan foydalanilgan. Natijalar sanoat korxonalarida innovatsion yondashuvlarning past darajada ekanligini, raqamlashtirish jarayonlarining sust borayotganini ko‘rsatadi.*
Kalit so‘zlar: *innovatsiya, qurilish materiallari sanoati, Qoraqalpog‘iston, raqamlashtirish, modernizatsiya, sanoat korxonalari.*

Kirish. Qurilish materiallari sanoati har qanday hududning iqtisodiy rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo‘lgan sohalardan biridir. Qoraqalpog‘iston Respublikasida so‘nggi yillarda sanoatning ushbu tarmog‘ini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va investitsion jozibadorlikni oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Qurilish materiallari sanoatini transformatsiya qilish va tarmoqda ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida tarmoqni diversifikatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish va mahalliy xom-ashyodan samarali foydalanish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1].

Shuningdek, “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da qurilish materiallari sanoatini modernizatsiya qilish, energiya tejamkor va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, sanoat korxonalarida raqamlashtirish darajasini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan [2]. Biroq shunga qaramay, tarmoqdagi mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining eskirganligi, energiya samaradorligining pastligi, ilmiy-innovatsion yechimlardan foydalanishning yetarli emasligi hamda korxonalarning raqobatbardoshligi pastligi tarmoqni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishni talab etmoqda [3].

Shu munosabat bilan qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda innovatsion strategiyalarni shakllantirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, raqamli boshqaruv tizimlarini tatbiq etish hamda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish masalasi bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Metodologiya. Tadqiqot davomida qurilish materiallari sanoatining innovatsion rivojlanish darajasini kompleks baholashga imkon beradigan bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Metodlar o‘zaro uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llanilib, har biri tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirishga xizmat qildi.

Statistik tahlil. Ushbu usul orqali Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish materiallari sanoatiga oid oxirgi 5 yil (2019–2023) davomida shakllangan asosiy ko‘rsatkichlar — ishlab chiqarish hajmi, investitsiyalar ulushi, eksport salohiyati, texnologik yangilanishlar tezligi kabi

parametrlar o‘rganildi. Statistik ma’lumotlar Qoraqalpog‘iston Respublikasi Statistika boshqarmasi va Sanoatni rivojlantirish agentligi hisobotlaridan olindi. Ushbu tahlil sanoatning mavjud holatini aniq tasvirlashga yordam berdi.

Taqqoslash usuli.Hududlar kesimida innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlari — yangi texnologiyalar joriy etilishi, raqamlashtirish darajasi, energiya tejamkor uskunalardan foydalanish ulushi — Qoraqalpog‘iston, Toshkent viloyati, Navoiy va Farg‘ona viloyatlari misolida solishtirildi [3]. Bu esa hududlar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash, Qoraqalpog‘istonning kuchli va zaif jihatlarini aniqlab olish imkonini berdi.

SWOT tahlil.Qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda mavjud ichki kuchli va zaif tomonlar, tashqi imkoniyatlar hamda xavf-xatarlar tizimli ravishda tahlil qilindi. SWOT yondashuvi innovatsion strategiyalarni shakllantirishda muhim omillarni aniqlash, xususan raqobatbardoshlik, resurs salohiyati, texnologik holat va bozor imkoniyatlarini baholashga xizmat qildi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish materiallari sanoatining innovatsion rivojlanishiga ta’sir etuvchi bir qator muhim drayverlar mavjud. Avvalo, sanoat korxonalarida texnologik modernizatsiya jarayonlarining dolzarbligi alohida ta’kidlanishi lozim. O‘rganilgan korxonalarning qariyb 68 foizida ishlab chiqarish liniyalari 10 yildan ortiq vaqt davomida yangilanmagan bo‘lib, bu holat mahsulot tannarxining oshishiga, ishlab chiqarish xarajatlarining ko‘payishiga va eng muhimi, korxonalarning bozor raqobatbardoshligini pasayishiga olib kelmoqda [4]. Shu bilan birga, tarmoqda raqamlashtirish jarayonlarining sust rivojlanayotgani ham sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Sanoat korxonalarining atigi 22 foizida raqamli monitoring va boshqaruv tizimlarining mavjudligi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va sifat nazoratini takomillashtirish imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda [1].Qoraqalpog‘iston hududida qurilish materiallariga oid xom ashyo resurslarining yuqori salohiyatga ega ekanini ko‘rsatdi. Xususan, sement, gips, qurilish ohaklari va boshqa mineral materiallarning katta miqdordagi tabiiy zaxirasi hudud sanoatining rivojlanishida muhim strategik ustunlikni shakllantiradi [3]. Biroq mavjud imkoniyatlarga qaramay, innovatsion infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi sanoatning innovatsion yuksalishiga jiddiy to‘siq bo‘lmoqda. Hududda zamonaviy ilmiy-tadqiqot laboratoriyalari, texnologik markazlar va innovatsion klasterlarning yetishmasligi korxonalar uchun yangi texnologiyalarni joriy etish jarayonini sekinlashtirmoqda, buning natijasida esa innovatsion rivojlanishning tizimli mexanizmi shakllanmayapti.

Umuman olganda, tadqiqot jarayonida aniqlangan ushbu omillar qurilish materiallari sanoati uchun mavjud innovatsion salohiyatning kuchli tomonlarini va u bilan birga mavjud cheklovlarni yaqqol namoyon etadi. Mavjud muammolarni strategik yondashuv asosida bartaraf etish esa hudud sanoatining barqaror va samarali rivojlanishini ta’minlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Muhokama. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, qurilish materiallari sanoatida innovatsion rivojlanishning asosiy to‘siqlari eskirgan texnik baza, moliyaviy resurslarning cheklanganligi va raqamlashtirish jarayonlarining pastligi hisoblanadi [4]. Ushbu omillar korxonalarning mahsulot sifatini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini optimallashtirish va raqobatbardoshligini ta’minlash imkoniyatini cheklaydi. Shu bilan birga, Xorijiy tajribadan ma’lumki, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida qurilish materiallari ishlab chiqarishda energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali mahsulot tannarxi 20–25 foizgacha kamaygan [5]. Bu esa raqamli boshqaruv, avtomatlashtirilgan liniyalar va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali ishlab chiqarish

samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkinligini ko‘rsatadi.Shu bois, Qoraqalpog‘iston sanoatida quyidagi yo‘nalishlarni strategik jihatdan kuchaytirish zarur: Birinchidan, raqamli ishlab chiqarish boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali korxonalar resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish jarayonini real vaqt rejimida monitoring qilish va sifat nazoratini yaxshilash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu raqamli transformatsiya ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, tannarxni kamaytirishga va mahsulot sifatini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, innovatsion klasterlar va texnoparklar tashkil etish orqali sanoat korxonalari, ilmiy-tadqiqot institutlari va logistika tizimlari o‘rtasida integratsiya yuzaga keladi. Natijada yangi texnologiyalarni joriy etish tezlashadi, innovatsion salohiyat oshadi va hududiy sanoatning raqobatbardoshligi kuchayadi. Uchinchidan, mahalliy korxonalarni subsidiyalar va imtiyozlar bilan qo‘llab-quvvatlash tadbirkorlikni rag‘batlantiradi, investitsion jozibadorlikni oshiradi va texnologik modernizatsiya jarayonini tezlashtiradi. Bu chora-tadbirlar moliyaviy cheklovlarni yengib, innovatsion loyihalarni amaliyotga tatbiq etish imkonini yaratadi. To‘rtinchidan, ilmiy tadqiqot institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali korxonalar yangi texnologiyalar, energiya tejamkor ishlab chiqarish usullari va ekologik standartlarga mos innovatsion echimlarni ishlab chiqishi mumkin bo‘ladi. Shu bilan birga, ilmiy hamkorlik xodimlarning malakasini oshirish, ilmiy izlanishlarni sanoat jarayonlariga integratsiyalash va innovatsion salohiyatni kengaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ushbu strategik yo‘nalishlar birgalikda Qoraqalpog‘iston Respublikasi qurilish materiallari sanoatining innovatsion rivojlanish mexanizmini shakllantiradi va tarmoqning barqaror, raqobatbardosh hamda ekologik barqaror o‘sishini ta’minlaydi.

Xulosa. Qoraqalpog‘iston Respublikasi qurilish materiallari sanoatini innovatsion rivojlantirish hudud iqtisodiy o‘sishini jadallashtirishda muhim strategik omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hududda innovatsion drayverlar mavjud bo‘lsa-da, ularni amaliyotga tatbiq etish jarayoni sekin kechmoqda va ko‘plab korxonalarda texnologik yangilanishning yetarli darajada amalga oshirilmaganligi kuzatiladi. Shu bilan birga, resurslardan samarali foydalanish, raqamlashtirish va modernizatsiya jarayonlarining sustligi tarmoqning raqobatbardoshligini cheklamoqda. Ushbu maqolada taklif etilgan strategik chora-tadbirlar — raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish, innovatsion klasterlar va texnoparklar tashkil etish, mahalliy korxonalarni subsidiyalar va imtiyozlar bilan qo‘llab-quvvatlash hamda ilmiy-tadqiqot institutlari bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish — sanoat korxonalarining texnologik yangilanishini tezlashtirishga xizmat qiladi. Natijada mahsulot sifati va ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, raqobatbardosh mahsulotlar yaratish imkoniyati kengayadi va hudud eksport salohiyati sezilarli darajada mustahkamlanadi. Shu bilan birga, bu chora-tadbirlar hudud iqtisodiyotining barqaror o‘sishi, ish o‘rinlari yaratish va ekologik barqaror ishlab chiqarish jarayonlarini rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari: “Sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish to‘g‘risida”. – Toshkent, 2021.
2. Karimov B., Abdullayev M. Innovatsion boshqaruv asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
3. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Statistika boshqarmasi hisobotlari, 2019–2023 yillar.
4. Sanoatni rivojlantirish agentligi: Qurilish materiallari bozorini tahlil qilish ma’lumotlari, 2023.
5. European Construction Technology Platform. Annual Report, 2022